

Тетяна Горбаченко

СТАЖУВАННЯ В БІБЛІОТЕКАХ США

З метою вивчення історії, сучасного стану й майбутнього американських бібліотек Інформаційне Агентство Сполучених Штатів Америки (USIA) спільно з Академією розвитку освіти (AED) організували міжнародну програму стажування провідних спеціалістів у галузі бібліотекознавства з 16 країн світу*. Головні цілі програми «Американські бібліотеки»: надати учасникам інформацію про американські бібліотеки та інформаційні системи; сприяти усвідомленню ролі бібліотек у суспільстві, бібліотекарів - в освітньо-інформаційній, культурній та дозвільній діяльності; спрямувати спільні інтереси в галузі бібліотекознавства на налагодження зв'язків між бібліотекарями світу.

Стажування почалося з Бібліотеки Конгресу США. За даними 1994 р., її відвідало 1,866 млн. читачів. Фонд - 104 834 652 прим., у тому числі 16,55 млн. книг і серіальних видань, каталогізованих та індексованих за Класифікацією Бібліотеки Конгресу. 88,7 млн. становлять т. зв. некласифіковані документи, серед них: понад 12 млн. книг повчального характеру, надрукованих великим шрифтом (для читання без окулярів людям зі слабким зором), інкунабули, підшивки газет, брошури, технічні звіти та інші друковані матеріали; 43,2 млн. рукописів; 4,3 млн. карт; 9,8 млн. мікроформ; 16,6 млн. аудіовізуальних документів (кіно-, відеофільми, фотографії, листівки та ін.).

Щороку бібліотека готує для Конгресу США приблизно 600 тис. дослідницьких повідомлень. У комп'ютерній базі даних (БД) зафіксовано понад 26 млн. записів**.

Розроблено програму обміну документами з іншими бібліотеками світу. Цю функцію покладено на відділ обміну й подарунків, що зацікавлений в отриманні публікацій з усіх галузей знань, крім клінічної медицини та сільського господарства (координує свої дії з Національною медичною і Національною сільськогосподарською бібліотеками). Видовий склад обмінних документів обмежений лише репринтними і препринтними виданнями. В свою чергу, на обмін пропонуються новітні публікації Бібліотеки Конгресу, агенств уряду США, дублетні книги. Операція здійснюється за

принципом «назва на назву» («серія на серію», «монографія на монографію»), зважаючи, що ці документи приблизно однакової цінності.

У відділі обміну й подарунків є секції: афро-азійська, американо-британська, європейська, іспанська, а також секції подарунків, федеральних документів, документів штатів, отримання і відправлення документів. Щороку фонд поповнюється майже на 2 млн. прим. за рахунок подарунків. Для книгообміну (зокрема й міжнародного) відділ має в своєму розпорядженні 150 прим. кожної урядової публікації. НБ України підтримують тісні контакти з цим відділом. Особливої подяки заслуговують його провідні спеціалісти Ерік Джонсон та Ігор Мухін, які допомогли дарами становленню фонду бібліотеки Національного університету «Киево-Могилянська академія».

Друга за величиною в США Нью-Йоркська публічна бібліотека об'єднує чотири дослідницькі бібліотеки та 82 відділення в різних районах міста. Штат у перших - 650, у відділеннях - 1250 і 600 співробітників в адміністративних та сервісних службах. Бюджет бібліотеки на 1994 р. становив 149 млн. 700 тис. дол. (25% - приватні дари й пожертвування)*.

Всі спектри діяльності цієї бібліотеки висвітлити в межах журнальної публікації неможливо, тому розповімо про фонди: Центральної дослідницької бібліотеки; Дослідницького центру виконавських видів мистецтв (розташований у Центрі Лінкольна); Шомбаргського центру для досліджень «чорної» культури; Дослідницької бібліотеки, розміщеної на 43-й вулиці. Загальний фонд цих бібліотек дорівнює 38 млн. (11,9 млн. книг, а також періодичні, серійні видання, ноти, карти, патентні та інші види документів, призначені як для вчених, спеціалістів, так і для тих, хто навчається). Щорічно ці бібліотеки відвідує 1,5 млн. читачів. Завдяки кооперуванню бібліотек та копіюванню документів їхні фонди доступні для міжнародного використання. Публічна бібліотека вводить у науковий обіг свої надбання, демонструючи їх на виставках у культурних та освітніх установах**.

У добре оснащеному відділі консервації здійснюються палітурні роботи, ремонт, мікрофільмування, реставрація друкованих матеріалів, консервація.

Центральна дослідницька бібліотека - осередок на-

*Автор цих рядків висловлює глибоку подяку послу Сполучених Штатів Америки в Україні пану Уільяму Гріну Міллеру, а також співробітникам Американського Дому в Україні за люб'язне запрошення і можливість ознайомитися з американською бібліотечною наукою та практикою.

** Бюджет бібліотеки в 1994 р. дорівнював 334,448 млн. дол. США.

© Горбаченко Тетяна Григорівна, Київ, 1996

* На придбання книг та інших видів документів витрачається 12% бюджету.

** На збереження й консервацію документів щорічно припадає 10% бюджету.

укових колекцій. Вона складається з кількох відділів і спеціальних колекцій. У відділі загальних досліджень - понад двохмільйонний фонд з мистецтва та гуманітарних наук. Замовлену книгу читач отримує за десять хвилин. Публічна каталожна зала має он-лайнний каталог. Великий штат бібліотекарів допомагає читачам послуговуватися довідковими джерелами по фондах бібліотек усіх університетів. Зал періодичних видань містить 11 тис. назв новітніх періодичних видань з 124 країн світу. У семи спеціалізованих відділах зосереджена література з окремих питань чи галузей. Такі, приміром, як єврейський, східний, слов'яно-балтійський містять обширний історичний і сучасний фонди періодики, а також книг і навчальних матеріалів.

Слов'янський відділ (теперішня назва - слов'яно-балтійський), заснований у 1898 р., має понад 300 тис. томів - від манускриптів ХІУ ст. до сучасних видань. Керує ним магістр філологічних і бібліотечних наук Едвард Касинець. До послуг читачів - картковий каталог видань до 1972 р., а з 1972 - комп'ютерний. За останні роки масив поповнився мікрофільмами і мікрофішами. У фонді відкритого доступу знаходяться енциклопедії, словники, бібліографічні видання.

Дослідницький центр виконавських видів мистецтва Нью-Йоркської публічної бібліотеки містить інформацію для професіоналів, студентів та аматорів, які цікавляться театром, мистецтвом танку, музикою і звукозаписом. Наприклад, театральна колекція Біллі Роуз включає газетні статті, фотографії, театральні афіші, програми з усіх періодів історії театру мистецтва й видовищ, відеофільми та фільми з записами театральних спектаклів, а також інтерв'ю з зірками. У колекції танців - 30 тис. книг, понад 250 тис. фотографій, велика кількість різних матеріалів, присвячених танцю.

Одним з кращих у світі є Шомбаргський центр з дослідження т. зв. «чорної» культури (складова частина Нью-Йоркської публічної бібліотеки). Його фонд має не лише книги, а й оригінальні документи, мікрофільми 400 «чорних» газет і понад тисячі журналів, рідкісні книги, особисті папери, «чорну» музику, фотографії і твори мистецтва, що документують «чорну» культуру.

Фонд патентної колекції (другий за обсягом у США) містить описи винаходів до патентів країни, починаючи від 1872 р., а також патентні бюлетені 35 країн світу.

До програми стажування входили й університетські книгозбірні, зокрема бібліотека Північно-Західного університету, що в Еванстоні, неподалік від Чикаго*.

Бібліотека - типова для великого університету, що має достатнє фінансування (близько 14 млн. дол. щорічно, з них 4 млн. витрачається на комплектування). Її персонал - 83 спеціалісти і ще 104 особи допоміжного персоналу (як правило, студенти). Фонд бібліотеки перевищує 3 млн. екземплярів (щорічні надходження книг - 65 тис. та 37 тис. серіальних видань). Як у всіх університетах, крім головної, вона має факультетські бібліотеки - геологічну, математичну, інженерну, стоматологічну, медичну, юридичну, з менеджменту.

Локальна комп'ютерна мережа з'єднує структурні відділи бібліотеки, вона сумісна з комп'ютерною мережею бібліотек штату Іллінойс. Електронний довідковий центр (25 робочих станцій) надає доступ до

електронних БД і допомагає читачам здійснювати інформаційний пошук у БД. Центр пропонує близько 30 БД, серед яких всесвітньовідомі MEDLINE, RLIN, ILLINET, Books in Print, Science Citation Index та ін. Спеціалізовані БД розміщені у відділі урядових публікацій, в інженерній та інших факультетських бібліотеках. З книжкових колекцій особливо вирізняється Африканська, присвячена континенту в цілому, його мистецтву, історії, літературі, релігії, економіці, побуту.

Існують у США й кооперативні бібліотеки. Прикладом може слугувати Центр дослідницьких бібліотек (ЦДБ, Чикаго), що привертає увагу новими бібліотечно-інформаційними технологіями. Заснований у 1949 р., центр об'єднує понад 130 університетів, коледжів і дослідницьких бібліотек Північної Америки. Щорічний внесок кожної з них на комплектування й утримання фонду - 1% від витрат на комплектування.

Фонд ЦДБ (5 млн. прим.) є своєрідним депозитарієм дослідницьких документів з усіх галузей знань, що порівняно рідко використовуються в бібліотеках, але необхідні спеціалістам для наукової діяльності. Комплектується Центр архівними документами, монографіями, серійними виданнями, урядовими документами, а особливо докторськими дисертаціями, переведеними на мікроносії. Ці документи надходять з країн Західної Європи, Азії. Переважна форма їх збереження - мікроносії. Лабораторія мікрофільмування добре обладнана. Доступ до документів забезпечує електронний каталог (CRLCATALOG), який входить до широковідомих баз OCLC та INTERNET. Він містить бібліографічні записи всіх наявних у фонді документів, і пошук може здійснюватися за автором, назвою або серійною назвою, словом у назві чи серії, за номером бібліографічного запису в системі OCLC, поличному індексу, ISSN, ISBN, за предметом. Отримати відшукані документи бібліотеки-учасниці можуть, замовивши їх факсом, телефоном чи електронною поштою. Читальна зала в ЦДБ невелика й призначена лише для окремих індивідуальних користувачів-дослідників. Центр висилає документи по МБА (для бібліотек-учасниць безкоштовно). За бажанням бібліотек виконуються ксерокопії, мікрофіші, мікрофільми і передаються по системі телекомунікацій.

Є в США і приватні книгозбірні, приміром, шекспірівська бібліотека Фолгера (спонсор книгозбірні). Крім неї в світі існує ще дві найвідоміші шекспірівські бібліотеки - Шекспірівського центру в Стретфордї та Бірмінгемська публічна (Великобританія). В основі колекції нафтового магната Фолгера - 79 оригінальних рукописних документів. Зараз її фонд нараховує 265 тис. друкованих документів, 55 тис. манускриптів і тисячі малюнків, репродукцій, речей шекспірівської доби. При книгозбірні існує Шекспірівський театр, в якому відбуваються спектаклі, є унікальний центр реставрації та консервації документів, оснащений сучасним обладнанням. Читальна зала, як правило, відкрита для широкої публіки лише під час роковин драматурга. Для 862 дослідників творчості великого поета й літератури його доби існує дві спеціалізовані читальні зали.

Приватною є також і бібліотека музею мистецтв Метрополітен (Нью-Йорк). Це одна зі спеціалізованих наукових бібліотек світу з питань мистецтва та археології, фонд якої відображає понад три мільйони

* Елітарний приватний університет (заснований у 1851 р.) має 12 факультетів, на яких навчається 17 тис. студентів.

експонатів музею, присвячених висвітленню історії людської цивілізації. Бібліотеку було засновано одночасно з музеєм (1870). З 1965 р. вона носить ім'я Томаса Дж. Ватсона, який був тривалий час патроном музею. Основне її завдання - задовольняти інформаційні потреби персоналу музею (наукових працівників, реставраторів, екскурсоводів, скарбників). Обслуговуються й студенти старших курсів, котрі опановують мистецтво, а також факультетів університетів й учні коледжів, професійні художники та дизайнери, колекціонери, історики мистецтва, співробітники музеїв та галерей мистецтв. Фонд перевищує 300 тис.

томів, 2250 серійних видань з тих галузей мистецтва, які відображені в музейних фондах (живопис, скульптура, археологія, графічні, декоративні твори, архітектура). Специфічною частиною масиву цієї бібліотеки є 100-тисячний фонд виставочних каталогів та каталогів аукціонів (Сотбіс, Доротіум, Крістіс та ін.).

У бібліотеках США, як і всюди, теж існують проблеми: брак приміщень, подорожчання друкованої продукції, нестача фінансів. Але те, що вдалося побачити й вивчити в найкращих бібліотеках цієї країни, безумовно, переконує, що ці проблеми можуть бути розв'язані хоча б частково.

РЕЦЕНЗІЇ

Олексій Ясь **НОВИЙ ДОВІДНИК З ГАЛУЗІ ЗАРУБІЖНОГО УКРАЇНОЗНАВСТВА**

Wynar L. *Preservation of the Cultural Heritage: Ukrainian Archives, Libraries and Museums in the United States.* (Reprinted from *Ethnic Forum*. - 1995. - Vol. XV. - N.1-2). - Kent: Center for the Study of Ethnic Publications and Cultural Institutions; Kent State University, 1995. - 34 p.

Довідник, присвячений українським архівам, бібліотекам та музеям в США, є черговим виданням з дослідницької програми «Center for the Study of Ethnic Publications and Cultural Institutions» (CSEPCI) при Кентському державному університеті (США). Його укладач, відомий історик та бібліограф, визначний організатор наукової праці українських дослідників у діаспорі, голова Українського історичного товариства (УІТ), директор Центру етнічних студій, проф. Любомир Винар - автор ряду спеціальних досліджень з етнічної історії північноамериканського континенту, довідників, путівників та покажчиків установ, осередків, організацій, періодичних видань етнічних меншин у США. Серед них варто згадати: «Encyclopedic Directory of Ethnic Newspapers and Periodicals in the United States» (Littleton, 1972), «Encyclopedic Directory of Ethnic Organizations in the United States» (Littleton, 1975), «Ethnic Groups in Ohio with Special Emphasis on Cleveland» (Cleveland, 1975), «Building Ethnic Collections. An Annotated Guide for School Media Centers and Public Libraries» (Co-author Lois Buttlar; Littleton, 1977), «Guide to Ethnic Museums, Libraries and Archives in the United States» (Co-author Lois Buttlar; Kent, 1978), «Slavic Ethnic Libraries, Museums and Archives in the United States: A Guide and Directory» (Co-author Pat Kleeberger; Chicago, 1980), «Guide to the American Ethnic Press: Slavic and East European Newspapers and Periodicals» (Kent, 1986) та ін.

Структурно довідник, назву якого можна перекласти як «Збереження культурної спадщини: Українські архіви, бібліотеки та музеї в Сполучених Штатах», складається з двох великих блоків: 1) вступних нота-

ток, що поділяються на кілька невеличких підрозділів: «Introduction» (Р. 1-2), «Methodology» (Р. 2-3), «Present State of Ukrainian Cultural Institutions» (Р. 3-8); та 2) власне покажчика (Р. 9-34) зі стислим «Introductory Note» (Р. 8-9). У вступі автор висвітлює роль і функціональне призначення бібліотек, музеїв, архівів, інших інституцій у культурному розвитку української діаспори та інших етнічних меншин у США. «Історичний розвиток цих інституцій, - підкреслює проф. Л. Винар, - є інтегральною частиною української й американської культурної та соціальної історії» (Р. 1). Такий підхід дає змогу історичу не тільки актуалізувати цілий ряд дослідницьких проблем, а й певною мірою визначити перспективність їх розробки для реконструкції культурно-історичного процесу. Автор спирається й на дослідницькій діяльності Центру етнічних студій та його ролі в розробці означеного кола проблем, зокрема подає характеристику наукового доробку установи.

Головним критерієм відбору культурних інституцій, покладеним укладачем в основу систематизації матеріалів, є їх заснування українськими організаціями (або за активної участі останніх) чи з ініціативи українців, які мешкають у США. Перелік поданих у довіднику інституцій не включає: 1) приватних архівів бібліотек та музейних колекцій; 2) невеличких колекцій місцевих церков та релігійних общин; 3) українських комерційних установ та бізнесових організацій; 4) архівних та бібліотечних колекцій українських газет і періодики в Сполучених Штатах; 5) інституцій, що не відповіли на анкету (Р. 2). Узагальнену картину розгалуження українських інституцій в Америці репрезентовано Л. Винаром у спеціальній схемі «Українські товариства в США.

Організаційна структура» (Р. 4). Принагідно відзначимо, що розмаїття форм культурних інституцій, зокрема «гібридних форм» з багатофункціональним призначенням (бібліотека-архів, музей-бібліотека-архів), зведені автором до восьми організаційних типів: 1) архіви; 2) бібліотеки; 3) музеї; 4) мистецькі галереї; 5) бібліотеки-архіви; 6) музеї-бібліотеки-архіви; 7) бібліотеки-архіви-галереї; 8) бібліотеки-музеї-архіви-галереї (Р. 5). Загалом, пропонуване видання поєднує риси довідника й аналітичного огляду, складеного за опрацьованими матеріалами анкетного опитування (за станом на 1993 - лютий 1995) та опублікованих у відповідних профільних виданнях відомостях. Довідник містить інформацію про 32 українські інституції, подану за семи позиціями в такій послідовності: назва інституції; повна адреса; дата заснування; тип інституції; персонал (особовий склад); сфера діяльності; штат службовців (Р. 8). Окрім зазначених позицій, у праці наводиться й додаткова інформація про склад фондів і колекцій, бюджету, характер доступу, періодичні та неперіодичні видання цих інституцій, невеличкі коментарі тощо.

Зважаючи як на відносний брак новітньої літератури з зарубіжного українознавства, так і на значне розширення співробітництва з науковими й культурними осередками діаспори, вказане видання добре прислужиться науково-дослідним центрам та окремим науковцям, сприятиме встановленню постійних контактів між українцями, які волею долі опинилися по різні боки кордонів.